

**ANALIZA PERCEPCIJA PREDUZETNIČKIH PRILIKA I
PREDUZETNIČKOG OBRAZOVANJA MLADIH**

*ANALYSIS OF YOUTH PERCEPTION OF ENTREPRENEURIAL
OPPORTUNITIES AND ENTREPRENEURSHIP EDUCATION*

Dino Arnaut, doktorant
arnaut.dino@gmail.com
International Burch University
Sarajevo

Ugur Ergun, Assoc. Prof. Dr.
ugur.ergun@ibu.edu.ba
International Burch University
Sarajevo

REZIME

Razvoj preduzetničkih talenata je važan za održavanje konkurentske prednosti u današnjoj svjetskoj ekonomiji koja je vođena inovacijama. U cilju promocije preduzetničke kulture među mladima od presudne je važnosti znati više o samim stavovima mladih ljudi, njihovoj osviještenosti i težnje prema preduzetništvu kao karijeri. Kako tradicionalne karijere tipa doživotni posao postaju sve rjeđe, preduzetništvo mladih se smatra sredstvom integracije mladih u tržište rada i prevazilaženja siromaštva. Ciljana populacija ovog istraživanja su mladi u Bosni i Hercegovini, prvenstveno studenti između 18 i 30 godina starosti. Podaci su prikupljeni pomoću struktuiranog upitnika koji je distribuiran u online i printanoj formi. Pitanja su formirana na principu Likertove skale. Rezultati istraživanja pokazuju da mladi u Bosni i Hercegovini ne percipiraju dobre prilike za pokretanje biznisa i ne vide vlastiti biznis kao način rješavanja problema nezaposlenosti. Preduzetništvo prestaje da bude poželjan izbor karijere za mlade jer prema njihovoj percepciji samo društvo ne cijeni i ne promovira preduzetništvo. Univerziteti ne uspijevaju da pruže

neophodna znanja iz oblasti preduzetništva, a razvijanje preduzetničkih vještina i sposobnosti skoro da i ne postoji. Radi unapređenja i promoviranja preduzetništva i koncepta vlastitog biznisa kao poželjnog izbora karijere, neophodno je prvenstveno promijeniti nastavni plan. Obrazovanje mladih o preduzetnosti i preduzetništvu predstavlja visoko vrijednu pripremu za konstantne promjene na tržištu rada. Preduzetničko obrazovanje je ključno u pružanju pomoći mladim ljudima da razviju preduzetničke vještine, atribute i ponašanje, kao i da prihvate preduzetništvo kao opciju karijere.

Ključne riječi: preduzetništvo, obrazovanje, preduzetničke prilike.

ABSTRACT

The development of entrepreneurial talent is important to maintain a competitive advantage in today's global economy that is driven by innovation. In order to promote entrepreneurial culture among young people it is crucial to know more about the attitudes of young people, their awareness and aspirations towards entrepreneurship as a career. Since traditional careers as job for life are becoming increasingly rare, youth entrepreneurship is considered as mean of integrating young people into the labour market and to overcome poverty. The target population of this research were young people in Bosnia and Herzegovina, primarily students between 18 and 30 years of age. Data were collected using a structured questionnaire which was distributed online and in print form. Questions were formed on the principle of Likert scale. The research results show that young people in Bosnia and Herzegovina do not perceive good opportunities for starting a business and do not see own business as a way to solve their unemployment problem. Entrepreneurship ceases to be a desirable career choice for young people because, according to their perception, the society does not value and does not promote entrepreneurship. Universities are failing to provide the necessary knowledge in the field of entrepreneurship and development of entrepreneurial skills and abilities is almost non-existent. In order to improve and promote entrepreneurship and the concept of own business as a desirable career choice it is necessary to change the curriculum. Education of young people about enterprising and entrepreneurship represents a highly valuable preparation for the constant changes in the labour market.

Entrepreneurial education is crucial in order to help young people to develop entrepreneurial skills, attributes and behaviour, as well as to embrace entrepreneurship as a career option.

Key words: entrepreneurship, education, entrepreneurial opportunities.

1. UVOD

Promjene u demografiji stanovništva, tehnološke modifikacije i fluktuirajuće ekonomije su transformirali društvo kao nikada do sada, donoseći nove izazove, pored prilika, u prvi plan. Prema riječima stručnjaka, mladi pojedinci imaju slab pristup formalnom obrazovanju, obukama i preduzetničkim prilikama.

Razvoj preduzetničkih talenata je važan za održavanje konkurentske prednosti u današnjoj svjetskoj ekonomiji koja je vođena inovacijama. Uloga kvalitetnog preduzetničkog obrazovanja i obuke u identifikaciji i njegovanju preduzetničkog potencijala među mladima postaje očigledna studentima, političarima i edukatorima. Preduzetnička aktivnost mladih ljudi u Bosni i Hercegovini je u osnovi motivirana potrebom. Samo rijetki samoinicijativni mladi ljudi uče kako razviti poslovne aktivnosti, uglavnom, kroz svoje iskustvo umjesto kroz obrazovni sistem.

U cilju promocije preduzetničke kulture među mladima od presudne je važnosti znati više o samim stavovima mladih ljudi, njihovoj osviještenosti i težnje prema preduzetništvu kao karijeri.

2. MLADI I PREDUZETNIŠTVO

Prema Stevensonu i Lundströmu (2001), promoviranje preduzetničke kulture je jedna od najnerazvijenijih strateških područja razvoja preduzetništva u svijetu.

Kao što potvrđuje literatura (Kwon i Arenius, 2010), društvene vrijednosti igraju ključnu ulogu prilikom utvrđivanja da li se pojedinci ponašaju preduzetnički ili ne. Jedna od dimenzija ispitivanja društvenih vrijednosti je analiza percepcije preduzetništva kao poželjnog izbora karijere.

U okviru potencijalnih napora i strategija za jačanje zapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta za mlade preduzetništvo je sve više prihvaćeno kao važno sredstvo i korisna alternativa za stvaranje prihoda mladih ljudi (Ryan, 2003). Kako tradicionalne karijere tipa doživotni posao postaju sve rjeđe, preduzetništvo mladih se smatra sredstvom integracije mladih u tržište rada i prevazilaženja siromaštva.

Chigunta (2002) sumira više razloga koji ističu važnost promoviranja preduzetništva mladih:

- stvaranje prilika za zapošljavanje za samozaposlene mlade ljude, kao i drugih mladih ljudi koje zapošljavaju,
- promoviranje inovacija mladih,
- iskoristiti prednost mladih preduzetnika da mogu biti posebno responzivni na nove ekonomske prilike i trendove,
- vraćanje otuđene i marginalizirane omladine natrag u ekonomske tokove dajući im osjećaj smisla i pripadnosti,
- pomaganje rješavanja nekih socio-psiholoških problema i delinkvencija koje proizlaze iz nezaposlenosti,
- pomoć prilikom razvijanja novih vještina i iskustva mladih koji se onda mogu primijeniti na ostale izazove u životu.

Preduzetništvo i samozapošljavanje mogu biti izvor novih radnih mjesta i ekonomske dinamike u razvijenim zemljama. Također, mogu poboljšati život i ekonomsku nezavisnost mladih u zemljama u razvoju. Za mlade ljude u svojoj ekonomiji mikro-preduzetništvo predstavlja napredak ka generiranju prihoda, izgradnji samopouzdanja, kao i novi inovativni put ka zarađivanju za život i bringu zasebe (Maxwel, 2002).

Obrazovanje mladih o preduzetnosti i preduzetništvu se posmatra kao visoko vrijedna priprema za konstantne promjene na tržištu rada i u ekonomiji unutar koje mladi ljudi moraju da rade (Galloway et al., 2005). U mnogim zemljama, i to posebno u razvoju i zemljama u tranziciji, obrazovanje o pokretanju vlastitog biznisa jednostavno ne postoji ili nije dovoljno prihvaćeno (Haftendorn i Salzano, 2003). Preduzetničko obrazovanje je ključno u pružanju pomoći mladim ljudima da razviju preduzetničke

vještine, atribute i ponašanje, kao i da razviju svijest preduzimanja, da razumiju i da shvate preduzetništva kao opciju karijere.

3. METODOLOGIJA

Ciljana populacija su mladi, prvenstveno studenti između 18 i 30 godina starosti. Podaci su prikupljeni pomoću struktuiranog upitnika koji je prezentiran ispitanicima u online i printanoj formi. Pitanja su formirana na principu Likertove skale od 1 do 5. Vrijednost 5 definira potpuno slaganje sadatom tvrdnjom, dok vrijednost 1 pokazuje potpuno neslaganje sa istom. Uspješno su prikupljena 1472 potpuno ispunjena upitnika. Deskriptivna analiza podataka je izvršena pomoću SPSS programa.

Tabela 1. Starost ispitanika

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Godine starosti	1472	18.0	30.0	21.690	1.6364
Valid N (listwise)	1472				

Iz tabele 1 je vidljivo da su prosječne godine starosti 22, dok nam standardna devijacija pokazuje da je većina ispitanika starosti između 20 i 23 godine.

Tabela 2. Pol

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Muško	790	53.7	53.7	53.7
Valid Žensko	682	46.3	46.3	100.0
Total	1472	100.0	100.0	

Tabela 2 pokazuje ujednačenu zastupljenost muške i ženske populacije ispitanika, što smanjuje mogućnost utjecaja polne neujednačenosti na rezultate istraživanja.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tabela 3 pokazuje percepciju prilika za pokretanje biznisa od strane mladih na Likertovoj skali od 1 do 5. Vrijednost 5 definira potpuno slaganje sa tvrdnjom da mladi percipiraju dobre prilike za pokretanje biznisa, dok vrijednost 1 pokazuje potpuno ne slaganje, tj. smatranje mladih da ne

postoje dobre prilike za pokretanje biznisa. Aritmetička sredina od 1,37 nam pokazuje da mladi ne percipiraju dobre prilike za pokretanje biznisa na teritoriju Bosne i Hercegovine, pa samim time ne vide vlastiti biznis kao način rješavanja problema nezaposlenosti. Standardna devijacija od svega 0,7 pokazuje da ovaj stav dominira kod većine ispitanika.

Tabela 3. Percepcija prilika

	N	Min.	Max.	Mean	Std. Deviation
Vidim dobre mogućnosti (prilike) za pokretanje biznisa	1472	1.0	5.0	1.372	.7072
Valid N (listwise)	1472				

UBosni i Hercegovini, prema GEM izvještajima, evidentan jekontinuiran pad pokazatelja uočenih prilika i on u 2014 godini iznosi 19.6 procenata odraslih osoba, starosti između 18 i 64 godine, koje uočavaju dobre prilike za pokretanje biznisa na području u kojem žive (GEM 2014 Global Report). Poredeći ove rezultate sa ispitanom mladom populacijom s prosjekom od 22 godine, vidimo da je dominantna smanjena percepcija uočenih prilika upravo među mládom populacijom.

Prema GEM izvještaju (2014) bosanskohercegovačko stanovništvo iskazuje pozitivne percepcije prema preduzetništvu kao poželjnom izboru karijere. Čak 78,1 procenat odraslih osoba, starosti između 18 i 64 godine, slažu se sa izjavom da u njihovoj zemlji većina ljudi smatra pokretanje biznisa poželjnim izborom karijere.

Tabela 4. Percepcija preduzetništva

	N	Min.	Max.	Mean	Std. Deviation
U mojoj zemlji pokretanje biznisa se smatra dobrim izborom karijere.	1472	1.0	5.0	2.049	.9424
Preduzetništvo nije dovoljno cijenjeno i promovirano od strane društva	1472	1.0	5.0	4.203	.7567
Valid N (listwise)	1472				

Međutim, tabela 4 pokazuje da na Likertovoj skali od 1 do 5 aritmetička sredina za tvrdnju mlade populacije da pokretanje biznisa predstavlja poželjan izbor karijere je 2, sa standardnom devijacijom od 0,94. To znači da populacija mladih u Bosni i Hercegovini se ne slaže sa podacima iz GEM izvještaja koji obuhvataju populaciju odraslih osoba starosti između 18 i 64 godine. Možemo zaključiti da mladi od 18 do 30 godina starosti spadaju više u onih 20 procenata odraslih osoba, starosti između 18 i 64 godine, kojise ne slažu sa izjavom da u njihovoj zemlji većina ljudi smatra pokretanje biznisa poželjnim izborom karijere. To je ujedno i u skladu sa stavom mladih da preduzetništvo nije dovoljno cijenjeno i promovirano od strane društva, što se vidi prema aritmetičkoj sredini od 4,2 i standardnoj devijaciji 0,76 (tabela 4). Prema tome, ako prema percepciji mladih samo društvo ne cijeni i ne promovira preduzetništvo automatizmom, preduzetništvo prestaje da bude poželjan izbor karijere za mlade.

Analiza obrazovnog sektora pokazuje očit nedostatak obrazovanja u domenu preduzetništva. Iz tabele 5 vidimo da univerziteti ne uspijevaju da pruže neophodna znanja iz oblasti preduzetništva (aritmetička sredina 1,5). Razvijanje preduzetničkih vještina i sposobnosti skoro da i ne postoji prema ispitanicima (aritmetička sredina svega 1,27).

Tabela 5. Percepcija obrazovanja

	N	Min.	Max.	Mean	Std. Deviation
Obrazovanje na univerzitetu me ohrabruje da razvijam kreativne ideje za stvaranje vlastitog biznisa	1472	1.0	5.0	1.412	.8354
Moj univerzitet pruža neophodna znanja o preduzetništvu	1472	1.0	5.0	1.536	.7430
Moj univerzitet razvija moje preduzetničke vještine i sposobnosti	1472	1.0	5.0	1.268	.7076
Valid N (listwise)	1472				

Aritmetička sredina od 1,4 nam pokazuje da univerziteti u Bosni i Hercegovini uopće ne ohrabruju niti potiču studente na razvijanje kreativnih ideja i pokretanje vlastitog biznisa. S obzirom da u mnogim zemljama, i to posebno u razvoju i zemljama u tranziciji, obrazovanje o pokretanju vlastitog biznisa jednostavno ne postoji ili nije dovoljno prihvaćeno (Haftendorn i Salzano, 2003).

Tabela 6. Da li Vas Vaše društveno i kulturno okruženje ohrabruje ili obeshrabruje da pokrenete vlastiti biznis?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ohrabruje	15	1.0	1.0	1.0
	Neutralan	478	32.5	32.5	33.5
	Obeshrabruje	979	66.5	66.5	100.0
	Total	1472	100.0	100.0	

Percepcija uticaja okruženja od strane mladih je vidljiva u tabeli 6. Iz tabele je vidljivo da je za većinu mladih okruženje obeshrabrujuće (čak 66,5%) i da svega 1 procenat mladih smatra svoje okruženje ohrabrujućim za pokretanje vlastitog biznisa.

5. ZAKLJUČAK

Mladi u Bosni i Hercegovini ne percipiraju dobre prilike za pokretanje biznisa i ne vide vlastiti biznis kao način rješavanja problema nezaposlenosti. U Bosni i Hercegovinievidentan jekontinuiran pad pokazatelja uočenih prilika i rezultati ispitane populacije ukazuju na dominantna smanjena percepcija uočenih prilika upravo među mlađom populacijom.Iako bosanskohercegovačko stanovništvo, prema GEM izvještaju, iskazuje pozitivne percepcije prema preduzetništvu kao poželjnom izboru karijere rezultati istraživanja ukazuju da populacija mladih u Bosni i Hercegovini se ne slažesa izjavom da u njihovoj zemlji većina ljudi smatra pokretanje biznisa poželjnim izborom karijere.Preduzetništvo prestaje da bude poželjan izbor karijere za mlade jer prema njihovoj percepciji samo društvo ne cijeni i ne promovira preduzetništvo.

Obrazovni sektora pokazuje očit nedostatak obrazovanja u domenu preduzetništva.Rezultati istraživanja ukazuju na činjenicu da univerzitete ne uspijevaju da pruže neophodna znanja iz oblasti preduzetništva,a razvijanje preduzetničkih vještina i sposobnosti skoro da i ne postoji. Univerzitete u Bosni i Hercegovini uopće ne ohrabruju niti potiču studente na razvijanje kreativnih ideja i pokretanje vlastitog biznisa.Radi unapređenja i promoviranja preduzetništva i koncepta vlastitog biznisa kao poželjnog izbora karijere neophodno je prvenstveno promijeniti nastavni plan. Obrazovanje mladih o preduzetnosti i preduzetništvu predstavlja

visoko vrijednu pripremu za konstantne promjene na tržištu rada. Preduzetničko obrazovanje je ključno u pružanju pomoći mladim ljudima da razviju preduzetničke vještine, atribute i ponašanje, kao i da prihvate preduzetništvo kao opciju karijere.

6. REFERENCE

1. Chigunta, F. (2002): *Youth Entrepreneurship: Meeting the Key Policy Challenges*, Wolfson College, Oxford University, England.
2. Gallaway, L.; Andersson, M.; Brown, W.; Whittam, G. (2005): *The Impact of Entrepreneurship Education in Higher Education*, Report for Business Education Support Team, School of Management and Languages, Heriot-Watt University, Edinburgh.
3. GEM (2014): *Global Entrepreneurship Monitor 2014 Global Report*, Babson College, Babson Park, MA, USA/ LBS, London, UK.
4. Haftendorn, K. i Salzano, C. (2003): *Facilitating youth entrepreneurship, part 1: An analysis of awareness and promotion programmes in formal and non-formal education programmes*, Geneva, International Labour Office.
5. Kwon, S-W. i P. Arenius (2010): *Nations of entrepreneurs: A social capital perspective*, Journal of Business Venturing, 25(3), 315-330.
6. Lundström, A. i Stevenson. L. (2001): *Entrepreneurship Policy for the Future*, Swedish Foundation for Small Business Research, Stockholm
7. Maxwell, J.R. (2002): *Recommendations for connecting West African youth to entrepreneurship and small business through a multiple level strategy*, paper presented at United States Association for Small Business and Entrepreneurship International Conference Reno, Nevada USA.
8. Ryan, C. (2003): *Programme Priorities 2003-2006 Youth Enterprise Development*, Strategic Paper by the Commonwealth Secretariat, London, Commonwealth Secretariat.